

Teresa Borowczyk, Halina Iljaszuk

**ZAŁOŻENIA DYDAKTYCZNO-METODYCZNE PODRĘCZNIKA:
JĘZYK POLSKI DLA CUDZOZIEMCÓW
CZ. 1. – T. BOROWCZYK I H. ILJASZUK**

Przeobrażenia, jakie dokonują się ostatnio we wszystkich sferach życia w Polsce, nie ominęły także glottodydaktyki. Już teraz zmiany zachodzące w ramach tej dziedziny nauki są zauważalne. Dowodem tego jest różnorodność prowadzonych badań i powstających podręczników do nauki języka polskiego jako obcego. Można to było zaobserwować podczas trwania warsztatów naukowych dla autorów podręczników do nauczania języka polskiego na świecie. Warsztaty te zostały zorganizowane przez Instytut Badań Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego w styczniu 1993 r. przy współpracy Ministerstwa Edukacji Narodowej. Poziom prezentowanych tam prac świadczy o postępie polskiej glottodydaktyki.

Udział w krakowskich warsztatach naukowych pozwolił nam ostatecznie sprecyzować nasze zamierzenia dotyczące pracy nad podręcznikiem do nauki języka polskiego jako obcego dla początkujących. W czasie trwania warsztatów mogliśmy skonfrontować swoje ustalenia z tendencjami wyrosłymi na gruncie innych ośrodków zajmujących się nauką języka polskiego jako obcego. Rezultatem tej konfrontacji są uwagi dotyczące założeń metodyczno-dydaktycznych podręcznika, nad którego kształtem obecnie pracujemy.

Tworząc nowoczesny podręcznik do nauki języka obcego autorzy powinni kierować się zasadami porządkującymi. Zasad tych jest wiele, ale niewątpliwie cztery mają znaczenie priorytetowe: kogo, czego, w jakim celu i w jakim czasie ma uczyć podręcznik¹.

¹ Zasady te zostały sformułowane w referacie prof. W. Miodunki przedstawionym podczas warsztatów naukowych zorganizowanych przez IBP UJ w styczniu 1993 r. w Krakowie-Przegorzalach.

Sprecyzowanie tych zasad było dla nas punktem wyjścia do zaplanowania całości kształtu pracy nad podręcznikiem. Ponadto opracowanie planu całości pozwoliło nam na sformułowanie ustaleń o charakterze wskazówek metodyczno-dydaktycznych dla ewentualnych autorów podręczników języka polskiego jako obcego.

ADRESAT. CEL

Nasz podręcznik ma służyć do nauczania cudzoziemców, którzy po raz pierwszy kontaktują się z językiem polskim, a ich język ojczysty nie należy do strefy języków słowiańskich. Zakładamy również brak kontaktu językowego – poprzez język pośredni – między nauczycielem a uczniem. W związku z tym podręcznik musi być tak skonstruowany, aby maksymalnie pobudzić wyobraźnię i emocje ucznia i zachęcić go do bezstresowego pokonywania barier językowych. Odbiorcą podręcznika będzie cudzoziemiec, który zamierza podjąć studia na dowolnej polskiej uczelni. Dla tego typu adresata nasza książka będzie pomocą dydaktyczną jedynie w pierwszym etapie przyswajania języka polskiego. Będzie stanowić dla niego tzw. kurs elementarny, na którym nie może on zakończyć procesu poznawania języka.

Innym typem adresata, do którego kierujemy nasz podręcznik, może być cudzoziemiec, który w zupełnie innym celu kontaktuje się z Polską i językiem polskim, np. w celu turystycznym czy handlowym. Dla niego zasób komunikacji językowej zawarty w proponowanym podręczniku powinien być wystarczający. Oczywiście, do zaspokojenia najbardziej elementarnych potrzeb językowych.

CZAS

Przygotowywany przez nas podręcznik nie stanowi książki-samouczka. Nie może być wykorzystany do samodzielnej pracy ucznia w pokonywaniu problemów językowych. Jest to materiał dydaktyczny przeznaczony do pracy przy pomocy nauczyciela, najlepiej *native-speakera*, ale niekoniecznie. W związku z tym czas realizacji zadań dydaktycznych zależy od nauczyciela. My przewidujemy realizację programu zawartego w podręczniku w czasie 8 tygodni. Jeżeli uwarunkowania (zmiennie dydaktyczne) będą inne, czas realizacji materiału zawartego w podręczniku może się nieznacznie skrócić lub wydłużyć.

ZAWARTOŚĆ

1. Baza metodyczna. Układ treści podręcznika wynika z naszych wieloletnich doświadczeń w pracy z cudzoziemcami. Ale jednocześnie jest usytuowany na tle najnowszych tendencji w metodyce nauczania języków obcych. Nie traktujemy bowiem języka polskiego jako wyjątkowego tworu, zdecydowanie odrębnego na tle innych języków europejskich. W związku z tym światowe osiągnięcia w dziedzinie metodyki nauczania języków obcych są teoretycznym wyznacznikiem naszej książki. Za podstawę naukową podręcznika przyjęliśmy eklektyczne podejście do nauczania języka polskiego jako obcego.

Kształtując podręcznik uwzględniamy zarówno metodę bezpośrednią, bazującą na zmysłowo-intuicyjnym poznawaniu rzeczywistości językowej, jak i metodę kognitywną, ciągle aktualną w glottodydaktyce. Nie unikamy też elementów sugestopedii i innych metod nazywanych humanistycznymi.

2. Dobór słownictwa i tematyki. Dialogi i teksty. Rola rysunków. Wybór minimum leksykalnego do celów dydaktycznych jest bardzo trudny. Szczególnie wtedy, gdy odbiorcą ma być ktoś, kto pierwszy raz zetknął się z danym językiem. Minimum leksykalne opanowane dzięki podręcznikowi ma mu ułatwić znalezienie się w odpowiedniej sytuacji życia codziennego. Leksyka, jaką zawiera nasz podręcznik, została dobrana głównie w oparciu o nasze doświadczenia w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Wybrane słownictwo podporządkowane jest bogatej i różnorodnej tematyce. Oprócz tematów służących do zaprezentowania typowych sytuacji życia codziennego (np. „Poczta”, „Zakupy”, „Wizyta u lekarza”), już od początkowych lekcji wprowadzamy tematy dotyczące potencjalnych zainteresowań uczniów (muzyka, sport, technika, turystyka, film), co powinno służyć podtrzymaniu motywacji uczenia się.

W książce eksponowane będą najbardziej typowe zjawiska językowe polszczyzny ogólnej. Aby egzemplifikacja była jak najbardziej naturalna, proponujemy formę dialogu. Język dialogów jest potoczny, żywy, zawiera frazeologizmy i popularne idiomy, jest nacechowany emocjonalnie. Dialogi są tak skonstruowane, aby mogły służyć do inscenizacji albo być wykorzystane jako scenariusze filmowe.

Oprócz dialogów wprowadzamy do podręcznika teksty narracyjne, będące opisem sytuacji, zjawiska, obiektu czy postaci. Aby zminimalizować stopień trudności, stosujemy przede wszystkim teksty opracowane dydaktycznie, preparowane. Jednak, chcąc przyzwyczaić ucznia do odbioru tekstów oryginalnych, zamieszczamy stosunkowo proste, autentyczne teksty z gazet. Są to przede wszystkim różnego rodzaju ogłoszenia, kronika wypadków, prognoza pogody, programy telewizyjne i radiowe. W niektórych jednostkach

lekcyjnych zamiast tekstu zostawiamy pod dialogiem puste miejsce na samodzielne kontynuowanie tematu przez ucznia. Temat tekstu zaproponowany jest przez nas w dialogu i bezpośrednio wynika z przedstawionej tam sytuacji. Wydaje się nam, że będzie to element niespodzianki dodatnio wpływający na motywację uczenia się, a jednocześnie zabawa w twórcę. Tak więc, od czasu do czasu, uczeń będzie miał okazję być autorem swojego podręcznika.

Ważnym elementem eksponującym treści podręcznika są rysunki, za pomocą których przyporządkowujemy słowa odpowiednim desygnatom. W założeniu są one nie tylko ilustracją poszczególnych segmentów jednostki dydaktycznej, ale powinny prowokować do wypowiedzi, wyrażania opinii, pytań, dyskusji. Rysunki mogą też służyć do zabaw językowych.

3. Komentarz gramatyczny. Kończącym segmentem każdej jednostki lekcyjnej jest komentarz gramatyczny podany w formie niewerbalnej. Ma on kształt uporządkowanej, przejrzystej syntezy graficznej. Pozwala na szybką orientację w tak trudnym dla cudzoziemców problemie, jakim jest np. fleksja imienna. W pełni zdajemy sobie sprawę z tego, że podanie polskich zasad gramatycznych w syntetycznej formie diagramu jest niezupełnie możliwe. W związku z tym zamieszczamy także komentarz porządkujący materiał gramatyczny w formie opisowej. Opis danego zjawiska gramatycznego planujemy uwzględnić na tzw. stronie dla nauczyciela. Ta wyodrębniona kolorystycznie strona ma w jakiejś mierze zastąpić, tak ostatnio popularny, podręcznik dla nauczyciela.

Strona dla nauczyciela, oprócz komentarza gramatycznego w formie werbalnej, zawierać będzie wskazówki metodyczne dotyczące sposobu przeprowadzenia danej jednostki lekcyjnej.

4. Ćwiczenia. Jak już stwierdziłyśmy, baza metodyczna naszego podręcznika nie jest jednolita. Stanowi ją eklektyczne potraktowanie sposobu nauczania języka. A zatem proponujemy bardzo zróżnicowany zestaw ćwiczeń uwzględniający wielorakie potrzeby i możliwości percepcyjne uczniów. Są to szeroko stosowane w dotychczasowych podręcznikach ćwiczenia, które nazywamy tradycyjnymi. Należą do nich: dryle, ćwiczenia alternatywne, substytucyjne. Zaletą tego rodzaju ćwiczeń jest ich sprawdzona skuteczność, niestety, jedynie w utrwalaniu refleksyjnego stosunku do przyswajanego języka. Przypuszczamy jednak, że proponowany przez nas rodzaj ćwiczeń będzie pomocny w doskonaleniu podstawowych sprawności językowych, tzn. słuchania ze zrozumieniem, mówienia, czytania ze zrozumieniem, w mniejszym stopniu – pisanie.

Inny rodzaj ćwiczeń zamieszczony w podręczniku to ćwiczenia rozwijające intuicję językową. Twórczy charakter tych ćwiczeń pomoże nauczycielowi w utrzymaniu niezmiennie wysokiego poziomu motywacji ucznia. Większość ćwiczeń jest zredagowana w ten sposób, że umożliwia pracę w parach lub

kilkuosobowych grupach. Oczywiście, te same ćwiczenia są przystosowane do indywidualnego toku nauczania.

Chcąc uatrakcyjnić proces dydaktyczny wprowadzamy do podręcznika ćwiczenia polegające na zaznaczaniu, zakreślaniu, rysowaniu, kolorowaniu a nawet wycinaniu. Wprowadzają one element zabawy, rozrywki i humoru. Mogą być potraktowane przez nauczyciela jako przerywnik w dogodnym momencie lekcji. Ten rodzaj ćwiczeń zamieścimy jednak w odrębnym tomie, w tzw. zeszycie ćwiczeń. Z uwagi na niewielki stopień trudności ćwiczenia zawarte w zeszycie ćwiczeń mogą być przeznaczone do samodzielnej pracy ucznia.

Mamy nadzieję, że podręcznik – atrakcyjnie wydany, wraz z kasetą magnetofonową (lub video) i zeszytem ćwiczeń – stanowić będzie wartościową pozycję do nauki języka polskiego jako obcego.